

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΥΨΗΛΑΝΤΗ: ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1792 και ήταν γιος του Κωνσταντίνου Υψηλάντη, και της Ελισάβετ το γένος Βακαρέσκου, μίας από τις μεγαλύτερες οικογένειες της Ρουμανίας. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ήταν γόνος εύπορης και ισχυρής οικογένειας του Βυζαντίου με καταγωγή από τα Ύψαλα της Τραπεζούντας. Η οικογένεια Υψηλάντη εμφανίζεται και με το επώνυμο Ξιφιλίνος, το οποίο θα εγκαταλειφθεί αργότερα, χρησιμοποιείται όμως από ένα μέρος της οικογένειας αφού υπάρχει Ξιφιλίνος ή Ξιφιλινός ο οποίος γίνεται Οικουμενικός Πατριάρχης (Ιωάννης Η΄ ο Ξιφιλινός, 1065-1075).

Ο ιστορικός της Ελληνικής Επανάστασης Ιωάννης Φιλήμονας¹ αποτελεί σημαντική πηγή για την διαδρομή της οικογένειας Υψηλάντη. Ο Φιλήμονας αναφέρει ότι η οικογένεια μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης κατέφυγε στην αυλή των Κομνηνών της Τραπεζούντας, μαζί με άλλες ισχυρές οικογένειες της αυτοκρατορίας (οικογένεια Μουρούζη, κλπ). Η οικογένεια Υψηλάντη επιστρέφει στην Κωνσταντινούπολη μετά την άλωση της Τραπεζούντας και ο πρώτος γνωστός Υψηλάντης ο Ιωάννης, γράφει την ελληνική ιστορία από τη διάλυση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας έως το 1700. Ο Ιωάννης αποκεφαλίστηκε από τους Οθωμανούς με την κατηγορία ότι συνωμοτούσε κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο αδελφός του Ιωάννη, Αθανάσιος παρότι προσπάθησε δεν κατόρθωσε να γίνει το 1758, ηγεμόνας της Μολδαβίας. Ο γιος του, Ιωάννης Υψηλάντης έγινε μέγας διερμηνείας της οθωμανικής αυτοκρατορίας και ενισχύει το Οικουμενικό Πατριαρχείο καθώς και τον υπόδουλο Ελληνισμό.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης του Ιωάννη, παππούς του Γενικού Επιτρόπου (Αρχηγού) της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρου Υψηλάντη, υπήρξε ηγεμόνας της Βλαχίας και Μολδαβίας. Υπήρξε αρχιτέκτονας της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), με την οποία αναγνωριζόταν η αυτονομία των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών και το δικαίωμα της Ρωσίας να παρεμβαίνει στην εσωτερική τους διοίκηση καθώς και στην προστασία των ορθοδόξων.

¹ Φιλήμονα Ι. Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής Επαναστάσεως τ. Β΄ Αθήνα 1859, σ.2. Ο Ιωάννης Φιλήμων ήταν κυπριακής καταγωγής και γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1798. Το πραγματικό του όνομα ήταν Ιωάννης Βασιλείου. Το «Φιλήμων», ήταν το ψευδώνυμό του, ως μέλος της Εταιρίας, ενώ με την έλευση του Δημήτριου Υψηλάντη στην Πελοπόννησο έγινε γραμματέας του.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης αποκεφαλίστηκε το 1808.

Ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης, πατέρας του Αλέξανδρου, υπήρξε μέγας διερμηνέας, και μεταφραστής στρατιωτικών εγχειριδίων. Ηγεμόνας της Μολδαβίας, ήρθε σε επαφή με τους Ρώσους για να εξυπηρετήσει τα ελληνικά συμφέροντα και όταν το 1806 πληροφορήθηκε ότι οι Οθωμανοί θα το αποκεφάλιζαν κατέφυγε στη Ρωσία.

Ο Κωνσταντίνος Υψηλάντης από τον πρώτο γάμο του με τη Ραλλού Καλλιμάχη κόρη του ηγεμόνα της Μολδαβίας Ιωάννη Καλλιμάχη που αποκεφαλίστηκε το 1761, απέκτησε μία κόρη την Ελένη. Από το δεύτερο γάμο του με την Ελισάβετ Βακαρέσκου, απέκτησε τον Αικατερίνη και Μαρία, και τους Νικόλαο, το Δημήτριο, Γεώργιο, Γρηγόριο και τον Αλέξανδρο.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1792. Το 1810 κατατάχτηκε με το βαθμό του ανθυπίταρχου στο σώμα των επίππων σωματοφυλάκων του Τσάρου Αλέξανδρου Α΄ της Ρωσίας. Διακρίθηκε στους πολέμους κατά του Ναπολέοντα όπου στη μάχη της Δρέσδης, (27 Αυγούστου 1813), έχασε το δεξί του χέρι. Το 1814-1815 συμμετείχε ως μέλος της ρωσικής αντιπροσωπείας στο Συνέδριο της Βιέννης με τον βαθμό του υποστράτηγου.

Εκεί εξέφρασε την άποψη ότι το ζήτημα των Ελλήνων είναι υπόθεση του χριστιανισμού και του ανθρωπισμού που θα πρέπει να αναχθεί σε υπόθεση όλων των Βασιλικών Αυλών της Ευρώπης. Παράλληλα είχε ήρθε σε επαφή με κύκλους της Ρωσικής διανοήσης και ιδιαίτερα με τον μεγάλο ποιητή Α. Πούσκιν. Οι δημιουργοί της Φιλικής Εταιρίας και οι πρώτοι μνημένοι θεωρούσαν τον Υψηλάντη ως σημαντική προσωπικότητα για την επιτυχία της μυστικής οργάνωσης, η οποία είχε στόχο την απελευθέρωση του υπόδουλου ελληνικού στοιχείου.

Με μεσολάβηση του Φιλικού Κωνσταντίνου Καντιώτη που ήταν υπάλληλος στον Καποδίστρια, μετά την άρνηση του κορυφαίου διπλωμάτη και πολιτικού της Ρωσίας ν' αναλάβει αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας, ο Εμμανουήλ Ξάνθος ήρθε σε επαφή με τον ξάδερφο των Υψηλάντηδων, Ιωάννη Μάνο, προκειμένου να τον φέρει σε επαφή με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Η συνάντηση αυτή φαίνεται να ήταν μια από τις σημαντικές στιγμές της ζωής του Ξάνθου, όπως περιγράφονται στα απομνημονεύματά του, σε αντίθεση με την απογοήτευση που του δημιούργησε ο Καποδίστριας.

Στη συνάντηση που έγινε στην Πετρούπολη, στις 11 Απριλίου 1820 ο Υψηλάντης μετά από κάποιες ερωτήσεις για τη καταγωγή του και διάφορες

άλλες υποθέσεις του ζήτησε να μάθει πως περνούν οι Έλληνες. Ο Ξάνθος του απήντησε ότι οι Τούρκοι τους τυραννούν παντού, και η κατάσταση αυτή έχει γίνει πλέον αφόρητη.

Στη συνέχεια ακολούθησε ο εξής διάλογος:

- **Υψηλάντης:** «Γιατί οι Έλληνες δεν προσπαθούν να ενεργήσουν ώστε, αν δεν δύνανται να ελευθερωθούν από τον ζυγόν, τουλάχιστον να τον ελαφρώσουν;»

- **Ξάνθος:** «Πρίγκιψ, με ποία μέσα και με ποίους οδηγούς να ενεργήσωσιν οι δυστυχείς Έλληνες την βελτίωσιν της πολιτικής των καταστάσεως; Αυτοί έμειναν εγκαταλελειμμένοι από εκείνους, οίτινες εδύναντο να τους οδηγήσωσι, διότι όλοι οι καλοί ομογενείς καταφεύγουν εις ξένους τόπους και αφήνουν τους ομογενείς των ορφανούς. Ιδού ο Κόμης Καποδίστριας υπηρετεί τη Ρωσίαν, ο μακαρίτης πατήρ σας κατέφυγε εδώ και ο Καρατζάς εις την Ιταλίαν, υμείς ο ίδιος υπηρετούντες την Ρωσίαν εχάσατε υπέρ αυτής την δεξιάν χείρα σας, και άλλοι ίσοι καλοί καταφεύγοντες εις την χριστιανικήν Ευρώπην μένουν εκεί, χωρίς να φροντίζουν δια τους δυστυχείς αδελφούς των.»

- **Υψηλάντης:** «Αν εγώ εγνώριζον ότι οι ομογενείς μου είχαν ανάγκην από εμέ και εστοχάζοντο, ότι εδυνάμην να συντελέσω εις την ευδαιμονίαν των, σου λέγω εντίμως, ότι ήθελον μετά προθυμίας κάμω κάθε θυσίαν, ακόμη και την κατάστασίν μου, και τον εαυτόν μου θα εθυσίαζον υπέρ αυτών».

- **Ξάνθος** (σηκώνεται όρθιος και συγκινημένος): «Δος μοι Πρίγκιψ, την χείρα σας εις βεβαίωσιν των όσων εκφράσθητε»².

Κοιτάζοντάς τον Ξάνθο, ο Υψηλάντης με θαυμασμό του έδωσε το χέρι του.

Την επόμενη ημέρα ο Ξάνθος συναντιέται ξανά με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη και φανερώνει τα μυστικά της Φιλικής Εταιρείας. Στη συνέχεια κατηχείται και ορκίζεται κατά το τυπικό της εταιρείας όπου και αναγνωρίζεται Γενικός Επίτροπος της Αρχής. Του δόθηκε το ψευδώνυμο «Καλός» και τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου «**α.ρ.**» για να υπογράψει τις επιστολές του.

Με την ανάληψη της αρχηγίας της Φιλικής Εταιρείας ο Αλέξανδρος Υψηλάντης έστειλε επιστολές στις εφορείες και γραμμάτια για τις εισφορές των Ελλήνων για την ενίσχυση του αγώνα. Άνοιξε κύκλο αλληλογραφίας με τα επιφανέστερα και πιο δραστήρια μέλη, στα οποία ανακοίνωσε την εκλογή του ως Γενικού Επιτρόπου.

Το 1820, ο αδελφός του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ο Νικόλαος συντάσσει και υποβάλει προς έγκριση, στρατιωτικό οργανισμό για τον υπό οργάνωση εθελοντικό στρατό. Σύμφωνα μ' αυτόν, ο στρατός της ελληνικής επανάστασης θα αποτελούνταν από χιλιαρχίες και τα στελέχη του θα είχαν τους εξής βαθμούς: πεντηκόνταρχου, εκατόνταρχου, ταγματάρχη, χιλίαρχου

² Φιλήμονα Ι. οπ. π. τ. 1^{ος} σ. 31-33. Βλ. επίσης Ξάνθος, Εμμανουήλ. Απομνημονεύματα για την Φιλική Εταιρεία Αθήνα : Βεργίνα, 3^η έκδοση 2003.

Η ελληνική σημαία θα έφερε τρία χρώματα: άσπρο μαύρο και κόκκινο. Η σημαία της ξηρά θα έφερε στη μία πλευρά τον φοίνικα μέσα σε φλόγες και τον «ακτινοβόλο παντόπτη οφθαλμό» με την επιγραφή «εκ της τέφρας αναγεννώμαι», στη άλλη, τον αρχαίο ελληνικό σταυρό (ισόκερο), μέσα σε δάφνινο στεφάνι και κάτω την επιγραφή «*Εν τούτω τω σημείω νίκα*».

Κατά την οργάνωση του σχεδίου η Επανάσταση θα ξεκινούσε από την Πελοπόννησο, ενώ υπήρχε πληροφόρηση ότι στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες θα ξέσπαγαν ταραχές χάρη των ενεργειών του Ξάνθου και άλλων φιλικών από τους μυημένους οπλαρχηγούς όπως του Γεωργάκη Ολύμπιου, του Σάββα Καμινάρη του Ιωάννη Φαρμάκη.

Με επιστολή του στον αυτοκράτορα της Ρωσίας Αλέξανδρο ο Υψηλάντης, υπέβαλε την παραίτησή του από το ρωσικό στρατό και αναγγέλλοντας την Ελληνική Επανάσταση ζήτησε την αρωγή του. Ο Υψηλάντης περνάει τον ποταμό Προύθο στις 22 Φεβρουαρίου 1821 και υψώνει τη σημαία της Επανάστασης, στο Ιάσιο της Μολδοβλαχίας, στις 24 Φεβρουαρίου εκδίδοντας την προκήρυξη της Επανάστασης με τον τίτλο «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος»³.

Στις 26 Φεβρουαρίου 1821 στον ναό των Τριών Ιεραρχών τελείται δοξολογία, κατά την οποία ο Μητροπολίτης Βενιαμίν ευλογεί τη σημαία και κατά το βυζαντινό τυπικό, παραδίδει το ξίφος στον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Κατόπιν διενεργείται έρανος για τη συλλογή ενός εκατομμυρίου γροσίων και παράλληλα εθελοντές από ολόκληρη την Ευρώπη καταφθάνουν για να καταταχθούν στο στρατιωτικό σώμα που δημιούργησε, οργανώνοντας μάλιστα το πρώτο τμήμα του Πυροβολικού με δύο πυροβόλα υπό τις διαταγές του Γάλλου συνταγματάρχη Ολιβιέ Βουτιέ.

Ο Υψηλάντης συγκροτεί τον Ιερό Λόχο⁴, αποτελούμενος από 500 σπουδαστές. Ο Υψηλάντης πίστευε πως οι νέοι αυτοί θα μπορούσαν να αποτελέσουν την ψυχή του στρατού του, λαμβάνοντας την απόφαση να τους δώσει το όνομα του Ιερού Λόχου των Θηβών.

Οι άνδρες του Ιερού Λόχου έφεραν στολές από μαύρο ύφασμα με τρίχρωμο εθνόσημο. Στο κάλυμμα της κεφαλής κάτω από το λοφίο υπήρχε η φράση

³ Υψηλάντη Α. «Μονόφυλλα του αγώνος». Προκηρύξεις Θεσπίσματα Διατάγματα 1821-1827 (τομ. Ι. Α5). Έκδοσις Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος. Αθήναι 1971 και εν «Σάλπιγξ Ελληνική». Εν Καλαμάτα, έτει α' της ελευθερίας (φύλλον 1ης και 5ης Αυγούστου 1821) «Μονόφυλλα...» Β-5.

Βλ. επίσης Γιαννόπουλος, Γ. Αλέξανδρος και Δημήτριος Υψηλάντης. Αθήνα : Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2010

⁴ Φιλήμονα Ι., οπ. π. τ.2^{ος} , σ. 294

«Ελευθερία ή Θάνατος» και το σήμα της νεκροκεφαλής με χιαστό σχήμα οστών σαν σύμβολο της νίκης πάνω στον θάνατο.

Διοικητής του Ιερού Λόχου διορίστηκε ο Γεώργιος Καντακουζηνός και υπασπιστής ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, συνιδρυτής της Φιλικής Εταιρείας. Εκατόνταρχοι του Ιερού Λόχου ήταν ο Σπυρίδων Δρακούλης από την Ιθάκη, ο Κωνσταντινουπολίτης Δημήτριος Σούτσος, αδελφός του ποιητή Αλέξανδρου Σούτσου, ο Κεφαλλονίτης Λουκάς Βαλσαμάκης, ο Πελοποννήσιος Ανδρόνικος, ο Ρίζος από τα Ιωάννινα και ο Χιώτης Ιωάννης Κρόκιας.

Στις 17 Μαρτίου 1821 ο Υψηλάντης, έχοντας οργανώσει ένα γενικό σχέδιο για την Επανάσταση αποτελούμενο από 23 μέρη καθώς και σχέδιο καταστροφής του τουρκικού στόλου στην Κωνσταντινούπολη⁵, υψώνει τη σημαία της Επανάστασης στο Βουκουρέστι αντιμετωπίζοντας το στρατό τριών πασάδων στο Γαλάτσι, το Δραγατσάνι, τη Σλατίνα, το Σκουλένι και το Σέκο (Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης)⁶.

Η δράση του Υψηλάντη οδηγεί στον αφορισμό του - μαζί με τον ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσο- από τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', κατόπιν πιέσεων της Υψηλής Πύλης, για σφαγές των Χριστιανών. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο αναγκάστηκε, με τη συμπλήρωση ενός μήνα από το ξέσπασμα της επανάστασης, να εκδώσει και να αποστείλει τον «αφορισμό», με τον οποίο «επέβαλε» πνευματικά επιτίμια στους επαναστάτες. Τα κείμενα του αφορισμού ήταν τρία, αλλά ουσιαστικά ήταν δύο πατριαρχικοσυνοδικά κείμενα, των οποίων η ομοιότητα έφτανε μέχρι την αυτολεξία, και ένα πατριαρχικό γράμμα, με το οποίο ο Γρηγόριος Ε' διαβίβαζε στον παραλήπτη του το δεύτερο πατριαρχικοσυνοδικό έγγραφο.

Μία θέση για το ζήτημα είναι ότι αφηφώντας την πίεση, τις απειλές των Τούρκων, οι συντάκτες του αφορισμού όχι μόνο απέφυγαν να γράψουν έναν γενικό αφορισμό, που θα ήταν ανασταλτικός στους επαναστάτες, αλλά κέρδισαν τέσσερις πολύτιμες για την επανάσταση ημέρες. Όπως είχε γράψει σε επιστολή του ο Υψηλάντης προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη (29 Ιανουαρίου 1821). «...Ο Πατριάρχης, βιαζόμενος παρά της Πόρτας, σας στέλλει αφοριστικά...εσείς όμως να θεωρήτε πάντα ταύτα ως άκυρα, καθότι γίνονται με βίαν και άνευ θελήσεως...»⁷. Λίγους μήνες αργότερα θα απαγχονισθεί ο Γρηγόριος ο Ε'....

Ο Ιερός Λόχος καταστράφηκε μετά από προδοσία, στη μάχη του

⁵ Φιλήμονα Ι. οπ. π. τ. 1^{ος} σ. 47-57 και σ. 59-68.

⁶ Ροδάκης Π. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης και η Φιλική. Αθήνα: Γόρδιος 1996, σ.315.

⁷ Ροδάκης Π. οπ. π. σ.145.

Δραγατσανίου στις 7 Ιουνίου 1821 και ο Υψηλάντης μαζί με υπολείμματα του στρατού, υποχώρησαν προς τα αυστριακά σύνορα. Οι συμμαχητές του Υψηλάντη Γεωργάκης Ολύμπιος και Ιωάννης Φαρμάκης θα δώσουν την τελευταία στη Μονή Σέκου αγωνιζόμενοι μέχρι τέλους.

Ο Υψηλάντης παραδόθηκε στους Αυστριακούς⁸, φυλακίστηκε για έξι χρόνια⁹, απελευθερώθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1827, και δύο μήνες μετά, στις 19 Ιανουαρίου 1828 πέθανε στη Βιέννη.

Ο Υψηλάντης, όπως γράφει ο ιστορικός της Επανάστασης Σ. Τρικούπης, «είναι παράδειγμα πατριωτισμού, θυσίασε τη λαμπρή του θέση στον αυτοκράτορα, δαπάνησε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του, έγινε όμως υποχείριος ιδιοτελών, ραδιούργων, κακόβουλων και προδοτών, αναγκαζόμενος να αγωνίζεται για να σώσει τη ζωή του.... Η μνήμη του Υψηλάντη, θα μείνει αιώνια τιμημένη για όσα επιχείρησε με θάρρος και κινδύνους, για όσα έπαθε για χάρη της πατρίδας και για την τελική ευνοϊκή έκβαση του Αγώνα που τον άρχισε πρώτος»¹⁰.

Τον Αγώνα θα τον κλείσει ο αδελφός του, ο Δημήτριος Υψηλάντης στις 12 Σεπτεμβρίου 1829 στην Πέτρα της Βοιωτίας¹¹.

⁸ Broucek P *Alexander Ypsilantis Gefangenschaft in Österreich*, in: Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 17/18, 1964/65, S. 550-559

⁹ Ενεπεκίδης Π. Αλέξανδρος Υψηλάντης Η αιχμαλωσία του εις την Αυστρίαν 1821-1828: Επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων εκ των μυστικών αρχείων της Βιέννης. Αθήνα : Παπαζήσης, 1969. Ενεπεκίδης, Π. Ρήγας – Υψηλάντης-Καποδίστριας. Έρευναι εις τα αρχεία της Αυστρίας, Γερμανίας, Ιταλίας, Γαλλίας και Ελλάδος. Αθήνα : Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1965.

¹⁰ Τρικούπης Σ. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης, τ. 1^{ος} Αθήνα: Λιβάνης 1993, σ. 147-148

¹¹ Ο Δημήτριος Υψηλάντης με την έναρξη της επανάστασης ανέλαβε να αντιπροσωπεύσει τον αδερφό του, Αλέξανδρο Υψηλάντη, ως πληρεξούσιος του Γενικού επιτρόπου Αρχής στην Πελοπόννησο. Στις 20 Ιουνίου του 1821 ανέλαβε την αρχιστρατηγία των επαναστατών και προσπάθησε να οργανώσει τακτικό στρατό. Η προσπάθεια του όμως να περιορίσει την ισχύ των κοτζαμπάσηδων είχε σαν αποτέλεσμα την εκδίωξη του. Ο λαός απαίτησε την αποκατάσταση του και ύστερα από προσπάθειες του Κολοκοτρώνη επανήλθε. Κατά τη διάρκεια του Αγώνα έλαβε μέρος στην πολιορκία του Ναυπλίου και του Άργους, στην εκστρατεία εναντίον της Αθήνας, στη μάχη των Δερβενακίων, στη μάχη στους Μύλους μαζί με το Μακρυγιάννη και στην μάχη στη Πέτρα, η οποία ήταν η τελευταία της Επανάστασης. Για να τιμηθεί ο Υψηλάντης, το φιλελληνικό κίνημα τις ΗΠΑ, έδωσε το 1826 το όνομά του σε μία πόλη στο Μίσιγκαν. Η πόλη έχει αδειοδοτηθεί από το 1997 με το Ναύπλιο, την πόλη που πέθανε ο Δημήτριος Υψηλάντης το 1832